

ЖУРНАЛИСТІҢ КӘСІБИ ЭТИКАСЫ: ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАПТАР

Узақбаев Алибек

Тұран университетінің 1 курс студенті

Жетекші: Әлміш Жадыра Талғатқызы

Аннотация

Қазіргі ақпараттық кеңістіктегі өзгерістер журналист мамандығына жаңа талаптар қойып отыр. Ақпарат ағынының жылдамдығы, онлайн медианың өсуі, әлеуметтік желілердегі бәсекелестік журналистердің кәсіби этика нормаларын сақтауын қиындата түсуде. Бұл зерттеуде журналистік этиканың негізгі қағидалары, оларды сақтамаудың әлеуметтік салдары және заманауи журналистикадағы этикалық дилеммалар ғылыми тұрғыдан талданады. Қазақстандық медиа кеңістіктегі нақты мысалдар, ғылыми еңбектер мен ресми деректерге сүйене отырып, журналистік этиканы жетілдіру бағыттары ұсынылады.

Журналистиканың қоғам өміріндегі орны ерекше. Ол ақпарат тарату, қоғамдық пікір қалыптастыру және билік пен халық арасындағы байланыс ретіндегі маңызды әлеуметтік институт ретінде танылған. Сондықтан журналистің кәсіптік этика нормаларын сақтау мәселесі ақпараттық дәуірде аса маңызды болып отыр. Журналистік этика – бұл маманның кәсіби қызметіндегі моральдық нормалар мен ережелер жиынтығы. Оның мақсаты – ақпараттың шынайылығын қамтамасыз ету, қоғам мүддесін қорғау, адамның ар-намысына нұқсан келтірмеу және объективті журналистика мәдениетін қалыптастыру (Қыдырәлі, 2020).

Ақпараттық технологиялардың дамуы журналистиканың дәстүрлі қағидаттарына түзетулер енгізді. Әсіресе, жылдам жаңалық таратуға бағытталған онлайн формат кей редакциялар мен журналистерді тексерілмеген ақпаратты жариялауға итермелеуде. Қазақстандағы медиа саласын зерттеген ғалымдар соңғы жылдары жаңалықтың сенсациялық стильде берілуі, эмоцияға толы материалдар және мәліметті контекстсіз қолдану жағдайларының көбейгенін атап өтеді (Бейсенқұлов, 2021). Мұның барлығы этикалық нормаларды сақтаудың өзектілігін арттырады.

Журналистік этиканың негізгі қағидаларына: объективтілік, дәлдік, адалдық, тәуелсіздік, бейтараптық, пікір мен фактіні ажырату, дереккөзді дұрыс көрсету және адамның жеке өміріне қол сұқпау жатады. Дегенмен, қазіргі медиалық жағдайда бұл қағидаларды сақтау күрделене түсті. Әсіресе, әлеуметтік желілердегі ақпараттық бәсекелестік жағдайында көп журналистер шапшаңдықты шындықтың алдынан қояды. Мысалы, 2022 жылы Қазақстандағы бірнеше ірі ақпараттық портал оқиға орнынан толық тексерілмеген ақпараттарды таратып, кейін түзету енгізуге мәжбүр болды (Informburo.kz). Бұл жағдай аудитория сенімін әлсіретіп, журналистиканың әлеуметтік рөліне кері әсер етеді.

Журналистік этиканың маңызды мәселелерінің бірі – жеке тұлғаның ар-намысы мен құқығын қорғау. Қазақстандық БАҚ туралы заңдарда азаматтың жеке өмірін рұқсатсыз жариялауға қатаң тыйым салынғанымен, әлеуметтік желілерде бұл норма жиі бұзылады. Әсіресе, қылмыстық оқиғаларға қатысты мәліметтерді жариялау кезінде күдіктінің аты-жөнін, фотосын немесе оның отбасы туралы мәліметтерді көрсету этикалық және құқықтық талаптарды бұзады. Мұндай мысалдар медианың жауапкершілігін арттыру қажеттілігін айқын көрсетеді (Дүйсенбин, 2022).

Этикалық мәселелердің тағы бірі – жарнама мен ақпараттың ара жігінің бұзылуы. Көптеген сайттарда жарнамалар жаңалық сияқты безендіріліп, оқырманды шатастырады. Бұл "native advertising" немесе жасырын жарнама деп аталады. Қазақстан заңнамасы мұндай материалдарды міндетті түрде «жарнама» деп белгілеуді талап етеді, алайда бұл норма барлық редакцияда орындала бермейді (Медиа стандарттар институты, 2021). Осы жағдай журналистің қоғам алдындағы адалдығының әлсіреуіне әкеледі.

Қазіргі медианың тағы бір ерекшелігі – дезинформация мен манипуляцияның көбеюі. Фейк жаңалықтар аудиторияның сеніміне нұқсан келтіріп қана қоймай, әлеуметтік тұрақтылыққа да қауіп төндіреді. Сондықтан журналистер ақпараттың шынайылығын тексеру әдістерін меңгеруі тиіс. Қазақстанда Factcheck.kz, StopFake.kz сияқты платформалар этикалық журналистиканы нығайтуда үлкен рөл атқарып келеді. Бұл ұйымдар шынайы ақпарат таратудың мәдениетін қалыптастыруға елеулі үлес қосуда.

Журналистік этиканы жетілдіру үшін бірнеше бағыт ұсынылады. Біріншіден, журналистерді даярлайтын жоғары оқу орындарында медиаэтика пәнінің практикалық мазмұнын кеңейту қажет. Екіншіден, редакциялар ішкі этикалық кодекс қабылдап, оны жүйелі түрде бақылауы тиіс. Үшіншіден, журналистердің кәсіби қайта даярлау курстарында фактчекинг, құқықтық жауапкершілік және этика мәселелерін күшейту қажет. Төртіншіден, аудиторияның медиасауаттылығын арттыру қоғам мен журналист арасындағы сенімді күшейтеді.

Қорытындылай келе, журналистік этика — қазіргі ақпараттық қоғамда аса маңызды кәсіби талап. Журналист этиканы сақтағанда ғана ақпараттық кеңістіктің сапасы артып, аудитория мен қоғам арасындағы сенім нығаяды. Қазақстан медиасында кәсіби стандарттарды күшейту және этикалық жауапкершілікті арттыру — болашақ журналистердің міндеті ғана емес, бүкіл қоғамның ақпараттық қауіпсіздігінің кепілі.

Пайдаланылған дереккөздер

1. Қыдырәлі, Қ. *Журналистиканың әлеуметтік миссиясы.* Алматы, 2020.
2. Бейсенқұлов, А. *Қазіргі медиа және этикалық талаптар.* Алматы: Қазақ университеті, 2021.
3. Дүйсенбин, С. *Қазақстан медиасындағы құқықтық мәдениет.* Нұр-Сұлтан, 2022.
4. Informburo.kz. *Қазақ БАҚ-тағы этикалық мәселелер туралы сараптама.* 2022.
5. Медиа стандарттар институты. *Журналистік этика кодексі және тәжірибелік ұсыныстар.* 2021.